

УДК 378.18-056.262:371.8

ВПЛИВ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З НЕЗРЯЧИМИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ОБРАЗУ ЛЮДЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ В СУСПІЛЬСТВІ

Євген КЛОПОТА, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна, klopot-ea@ukr.net

Стаття присвячена аналізу впливу стереотипного образу людей із порушеннями зору на їх сприйняття суспільством. Представлені результати дослідження особливостей і результатів взаємодії зрячих студентів із соціально-успішними незрячими особами. Акцентовується увага на важливості набуття соціального досвіду в різних сферах життєдіяльності суспільства. Підкреслюється важливість і необхідність безпосереднього спілкування зрячих із успішними незрячими людьми, який має позитивний вплив на формування суспільних уявлень про людей із порушеннями зору, що, зокрема, сприяє оптимізації умов їх інтеграції в соціум.

Ключові слова: інтеграція, незрячі, зрячі студенти, досвід спілкування, Я-образ, взаємодія.

Евгений КЛОПОТА, Запорожский национальный университет, г. Запорожье, Украина
ВЛИЯНИЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СТУДЕНТОВ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ С НЕЗРЯЧИМИ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО ОБРАЗА ЛЮДЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ В ОБЩЕСТВЕ

Статья посвящена анализу влияния стереотипного образа людей с нарушениями зрения на восприятие их обществом. Представлены результаты исследования особенностей и результатов взаимодействия социально-успешных незрячих людей со зрячими студентами. Акцентируется внимание на важности приобретения социального опыта в различных сферах жизнедеятельности общества. Подчеркивается важность и необходимость непосредственного общения зрячих с успешными незрячими, который оказывает положительное влияние на формирование общественных представлений о людях с нарушениями зрения, что, в свою очередь, способствует оптимизации условий их интеграции в социум.

Ключевые слова: интеграция, незрячие, зрячие студенты, опыт общения, Я-образ, взаимодействие.

Evgenij KLOPOTA, Zaporozhia National University, Ukraine
IMPACT OF INTERACTION OF UNIVERSITY STUDENTS WITH THE BLIND IN THE PROCESS OF FORMING A POSITIVE IMAGE OF PEOPLE WITH VISUAL IMPAIRMENT IN SOCIETY

The article deals with the problems of social integration of visually impaired people. It states that the image of visually impaired people depends on social attitudes based on different factors that may be the greatest barrier to participation and equality. The author stresses upon the necessity of taking important steps to eliminate or reduce barriers to full participation and social integration of visually impaired people into society. The integration of visually impaired people depends on the fact how well society is prepared to accept them and how the visually impaired and the blind themselves are adjusted to living and working with the seeing people. The article also describes the results of investigation of the interaction of seeing students with successful blind students. It analyses the importance of social experience and communication in different areas of life. It is pointed out that communication experience of people with no sight problems and blind people forms positive social image of such people.

Keywords: integration, blind students, students with no sight problems, communication experience, Self-image, interaction.

© Клопота Є., 2014

Розвиток людини як суб'єкта пізнання, діяльності і культури обумовлює виникнення змін у структурі індивідуальної свідомості. О. Бодалев вважав, що розвиток індивіда як суб'єкта пізнання інших людей проходить багато фаз і етапів, яким відповідають і глибокі зміни в структурі індивідуальної свідомості. Однією з найважливіших категорій, що обумовлюють наявність змін у структурі індивідуальної свідомості, є категорія досвіду. Вивчення цієї категорії має в сучасній науковій літературі досить велику кількість підходів, де підкреслюється можливість функціонування досвіду як на суспільному, так і на індивідуальному рівнях. Вочевидь, що подвійна природа вказаної категорії обумовлює і функціонування однієї із складових частин соціального досвіду – комунікативного досвіду – також на двох рівнях [3].

Різні автори неоднозначно трактують поняття «спілкування», але усі вони погоджуються з тим, що спілкування є важливим видом людської діяльності. Спілкування понад усе впливає на становлення особистості і, отже, пов'язано з вихованням, взаємодією людини з людиною. Воно не є природженим видом діяльності. Тому тільки шляхом спеціально організованого навчання і виховання можна досягти значних успіхів у його розвитку [5].

Однією із центральних проблем в тифлопсихології – проблема соціалізації учнів спеціальних корекційних установ III і IV видів – залежить від усунення причин, що заважають цьому процесу, від виявлення труднощів введення юнаків і дівчат у самостійне життя в суспільстві – їх соціалізацію та інтеграцію.

У низці наукових досліджень виявлена одна з причин, на яку тифлологи не звертали раніше уваги, – це порушення спілкування дітей і підлітків з важким порушенням зору із однолітками, членами сім'ї (В. Гудоніс, В. Денискіна, П. Залюбовський, А. Кондратов, О. Литвак, Л. Плаксина, Є. Синьова, Л. Солнцева, В. Сорокін, В. Феоктистова та інші).

Процес адаптації у незрячих із дитинства від початку ускладнюється різко звуженим колом спілкування й обмеженнями в набутті соціального досвіду. В осіб втративших зір у зрілому віці наявний більший соціальний досвід і соціальні зв'язки, які їм вдається зберегти.

Аналіз досліджень міжособистісних стосунків осіб із глибокими порушеннями зору показує, що на різних вікових етапах вони характеризуються особливостями, пов'язаними зі специфікою спільної діяльності та спілкування, а також з індивідуально-особистісними якостями людини.

Л. Виготський, Т. Власова, О. Дьячков, С. Зиков, М. Земцова, підкреслювали значення соціальних чинників у компенсації дефекту в психічній діяльності людини.

У подальшому цей напрям досліджень у тифлопсихології було розвинуто групою Санкт-Петербурзьких авторів (Ю. Дем'янов, В. Сорокін, Т. Шалагіна, В. Беляєва) [4].

Особливості міжособистісних стосунків сліпих і слабозорих різних вікових категорій були предметом досліджень Т. Гребенюк, В. Кантора, В. Кобильченка, І. Некрасова, Г. Нікуліної, Є. Синьової та ін. [4].

Зміна фізичного стану відбивається на всіх сферах життєдіяльності людини. Між суспільством і особистістю незрячої людини виникає межа, причому вона підтримується обопільно. З одного боку, це зумовлено соціальними стереотипами про сліпоту як нездоланий бар'єр для нормального існування. З іншого боку, відбувається відгородження та самоізоляція незрячих від соціуму внаслідок страху бути незрозумілими, осміяними, неприйнятими. Відсутність зору порушує відносини особистості як із фізичним світом, так і з соціальним середовищем. Це може стати приводом для відповідного ставлення до людини з боку оточуючих, і тим самим вплинути на формування «Я-образу». Значення ставлення оточуючих для формування уявлень індивіда про себе, а тому і для ефективності функціонування особистості, – незаперечне.

Враховуючи вищевикладене, ми ставили за мету представити у статті дослідження особливостей безпосереднього досвіду взаємодії зрячих студентів Запорізького національного університету з успішними незрячими.

Завдання дослідження:

1. Розглянути проблеми взаємодії зрячих і незрячих людей.
2. Проаналізувати отримані результати щодо впливу взаємодії та спілкування зрячих студентів із незрячими.

Нами було проведено дослідження на базі Запорізького національного університету серед зрячих студентів у віці 18–22 роки. Сутність експерименту полягала в тому, що було виділено дві групи студентів. Група (А) складалася з 144 студентів, із них – 108 дівчат і 36 хлопців. Ці студенти тією чи іншою мірою брали участь в інтегрованому молодіжному форумі для осіб з обмеженими фізичними можливостями, інтегрованому концерті за участю незрячих виконавців, відвідували лекції та практичні заняття незрячого викладача. Група (Б) складалася із 104 студентів, із них – 87 дівчат і 17 хлопців. Ці студенти не брали участі у таких заходах і не відвідували лекцій і практичних занять незрячого викладача. Загальна кількість випробуваних становила 248 осіб. Для надійності та об'єктивності результатів дослідження опитування проводилося іншими студентами і тільки після отримання заліків та іспитів. Усі показники переведено у відсоткове відношення.

Студентам було запропоновано дати відповіді на такі запитання.

На орієнтаційне запитання «Яка кількість незрячих людей, на вашу думку, проживає в Україні» 31,94 % респондентів обрали в групі (А) варіант 50000 осіб, а в групі (Б) – 16,35 %. Більшість респондентів у групі (Б) обрали варіант 300000 осіб. Це обумовлено тим, що остання група меншою мірою володіє інформацією щодо кількості незрячих людей в Україні. Підкреслимо, що ця проблема стосується й держави в цілому тому, що досі не проведено статистичного обліку до кількості даної категорії осіб.

У наступному запитанні студенти мали можливість обрати кілька варіантів відповідей. Зазначимо, що 95 % групи (А) і 20,19 % групи (Б) зустрічалися з незрячими у ВНЗ. Також більшість респондентів зустрічалися з незрячими на вулиці: група (А) – 68,06 %, група (Б) – 74,04 %.

На запитання «Яким є соціальний статус тих осіб, із якими Ви зустрічалися?» (кілька варіантів відповідей) 22,22 % респондентів групи (А) обрали варіант: студент, 90,28 % – викладач ВНЗ, а респонденти групи (Б) відповідно 18,27 % і 25,96 %. Вже на цьому етапі можна спостерігати тенденцію щодо відмінностей досвіду групи (А) і групи (Б).

Студенти групи (А) охарактеризували своє спілкування з незрячими людьми отже: ділове – 52,78 %; особистісне – 3,47 %; ділове та особистісне – 42,36 %. Відповідно студенти групи (Б): 18,27 %; 21,15 %; 21,15 %; та 39,42 % не мали такого досвіду. Таке відсоткове співвідношення демонструє суттєві відмінності групи (А) від групи (Б). Такі студенти отримали певний досвід як у діловій, так і особистісній взаємодії.

Найбільш важкими фізичними порушеннями обидві групи вважають порушення опорно-рухового апарату. 31,25 % студентів групи (А) і 38,46 % студентів групи (Б) вважають втрату зору важким фізичним порушенням.

На відкрите питання «Незряча людина це» ми отримали досить переконливі відповіді залежно від досвіду спілкування з такими людьми. Так більшість респондентів групи (А) відповіли, що це такі самі люди, які втратили зір; така ж сама частка суспільства; повноцінна особистість; люди з унікальним слухом; мають розвинуті здібності та сильний характер; деякі відповіли, що це люди з обмеженими фізичними можливостями. Виходячи з позитивної спрямованості відповідей студентів, можна стверджувати про вплив безпосереднього спілкування та взаємодії з незрячими

людьми. Водночас відповіді студентів групи (Б) мають більш негативну спрямованість. Так, досить багато респондентів відповіли: інвалід; неповноцінна людина, недієздатна; людина, яка втратила півжиття; безпорадна у натовпі; але 30 % у цій групі теж вказували, що це людина, яка не бачить.

Наступні запитання були спрямовані на з'ясування думки, де ліпше навчатися або працювати незрячим особам. Так, на думку 51,40 % студентів групи (А), їм легше адаптуватися в спеціалізованих ВНЗ, відповідно група (Б) – 45,19 %; у звичайних ВНЗ: група (А) – 8,33 %, 9,62 % – група (Б). Такі результати обумовлені, на нашу думку, тим, що *по-перше*, необхідно створювати відповідні умови у ВНЗ для людей із порушеннями зору, наприклад, доступність до всіх видів навчальної інформації; *по-друге*, – служби супроводу.

На запитання «Навчання в якому ВНЗ сприятиме їх успішній інтеграції в суспільство?» тільки 24,31 % студентів групи (А) обрали варіант «спеціалізовані ВНЗ», і 28,85 % – варіант «звичайні ВНЗ». У групі (А) відповідно – 29,86 %, у групі (Б) – 19,23 %. Підкреслимо, що такі відмінності у відсотковому відношенні свідчать про розуміння сучасною молоддю того, що для успішної інтеграції незряча особа повинна проходити звичайні соціальні інститути. Створення штучних спеціалізованих ВНЗ призводить до гальмування процесу соціальної інтеграції людей із порушеннями зору.

Відповідно до результатів дослідження В. Гудоніса, 70 % батьків дітей із порушеннями зору бажають, щоб вони навчалися в загальноосвітніх школах. Одним із засобів впливу на суспільну думку може бути ЗМІ, які будуть ознайомлювати соціум з ідеєю сумісного навчання слабозорих та незрячих дітей. Інтегроване навчання є важливим кроком до зменшення ізоляваності незрячих осіб [1].

На запитання «Де, на вашу думку, незрячим людям варто працювати?» 61,81 % студентів групи (А) і групи (Б) обрали варіант «на спеціалізованих підприємствах». Хоча можна передбачити, що студенти недостатньо володіють інформацією про такі заклади, про стан та їх конкурентоспроможність. Аналізуючи сучасну ситуацію і місце спеціалізованих підприємств УТОС, можна стверджувати про їх недієздатність та невідповідність ринковим вимогам. Також 35,42 % респондентів групи (А) і 42,31 % групи (Б) вважають, що незрячим варто працювати на дому. Це можна пов'язати зі стереотипом «незрячій людині важко пересуватися містом», але не враховується необхідність стосунків у робочому колективі, без яких не можуть розвиватися соціальні контакти будь-яких людей. Однак підкреслимо, що досвід взаємодії студентів групи (А) дав змогу змінити думку щодо можливості роботи незрячих у навчальних закладах. Так, 52,36 % респондентів групи (А) вважають, що незрячим варто працювати у навчальних закладах, і тільки 14,42 % студентів групи (Б) поділяють їх думку.

Результати досліджень осіб із порушеннями зору продемонстрували залежність характеру праці від функціональних можливостей органу зору. При гостроті зору 0,04 % та вище поліпшуються можливості навчання в ВНЗ. 27 – 32 % випускників спеціалізованих шкіл закінчують ВНЗ. При проведенні профорієнтаційної роботи необхідно враховувати, що на якість вибору професії випускників має вплив соціально-економічні можливості регіонів держави, характер місцевості, склад учнів та спрямованість профорієнтаційної роботи в школі [2].

Також студентам було запропоновано вибрати зі списку професій ті, якими, на їхню думку, можуть оволодіти незрячі люди. Група (А) та група (Б) обрали відповідно такі професії: музикант: 86,11 % – 82,69 %; викладач ВНЗ 85,42 % – 27,88 %; психолог 75,69 % – 49,04 %; вчений 56,94 % – 33,65 %; історик 53,47 % – 38,46 %; масажист 50,69 % – 45,19 %; суспільний діяч 48,71 % – 34,62 %. Підкреслимо, суттєві відмінності між відповідями студентів групи (А) та групи (Б) обумовлені досвідом взаємодії та безпосереднього контакту з незрячим психологом, викладачем, суспільними діячами і вченими.

Набагато менше відсотків у групах отримали такі професії, як юрист, журналіст, економіст, спортсмен, керівник. А найменші відсотки отримали такі професії: інженер, секретар, програміст, слюсар, електрик, лікар.

І нарешті, студентам було запропоновано згадати відомих людей з вадами зору. 59,03 % респондентів групи (А) згадали Д. Гурську, група (Б) – 39,42 % відповідно; свого викладача – 39,03 %; Стіві Уандера в групі (А) назвали 12,50 %, у групі (Б) – 4,81 %; Вангу – 7,64 % та 12,50 %; Рея Чарлза – 1,39 % та 2,88 %; братів Золотухіних 0,69 %; С. Єрмакова 2,08 % та 2,88 %; Гомера 1,39 % та 1,92 %; О. Ковтун 0,69 % та 1,92 %; у групі (Б) не знають таких осіб 46,15 %.

Отже, наше дослідження продемонструвало, що безпосередній досвід взаємодії зрячих студентів і успішних незрячих має позитивний вплив на формування образу людей із порушеннями зору в суспільстві. Отримані результати свідчать про те, що студенти групи (А) мають більшу усвідомленість професійних можливостей таких осіб, уявляють незрячих людей як осіб із порушеннями зору, а не як недієздатних інвалідів. Також ми вважаємо, що тільки постійний безпосередній соціальний досвід може поліпшити інтеграційні процеси незрячих людей у соціум.

Перспективою подальшого дослідження може стати проведення та аналіз експериментів, спрямованих на соціальну взаємодію залежно від віку та статі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Г у д о н и с В. П. Основы и перспективы социальной адаптации лиц с нарушенным зрением / В. П. Гудонис. – М. : НПО «МОДЭК», 1998. – 288 с.
2. Е р м а к о в В. П. Профессиональная ориентация учащихся с нарушениями зрения : Медицина, психология, педагогика / В. П. Ермаков. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 176 с.
3. Н и к у л и н а Г. В. Формирование коммуникативной культуры лиц с нарушениями зрения : Теоретико-экспериментальное исследование / Г. В. Никулина. – СПб. : КАРО, 2006. – 400 с.
4. С и н ь о в а Є. П. Взаємостунки в колективах осіб з глибокими порушеннями зору / Є. П. Синьова, І. О. Сасіна. – К. : НПУ, 2005. – 104 с.
5. Ф е о к т и с т о в а В. А. Развитие навыков общения у слабовидящих детей / В. А. Феоктистова. – СПб. : Речь, 2005. – 128 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. G u d o n i s V. P. (1998). Osnovy i perspektivy socialnoj adaptacii lic s narushennym zreniem (Fundamentals and prospects for the social integration of persons with visual impairment), Moskva, NPO Modek, (In Russian).
2. E r m a k o v V. P. (2002) Professionalnaya orientaciya uchashhixsya s narusheniyami zreniya: medicina, psixologiya, pedagogika (Professional orientation of students with visual impairment: medicine, psychology, pedagogy), Moskva, Gumanit. izd. centr Vlados, (In Russian).
3. N i k u l i n a G. V. (2006) Formirovanie kommunikativnoj kultury lic s narusheniyami zreniya: teoretiko-eksperimentalnoe issledovanie (Formation of communicative culture of persons with visual impairment: theoretical and experimental study), Spb., Karo, (In Russian).
4. S i n o v a E. P., S a s i n a I. O. (2005) Vzaemostosunky v kolektivax osib z glibokimi porushennyami zoru (Relationship to groups of people with profound visual impairment), Kyiv, NPU, (In Ukrainian).
5. F e o k t i s t o v a V. A. (2005) Razvitie navykov obshheniya u slabovidyashhix detej (Development of communication skills of visual impairment children), Spb., Rech, (In Russian).